

Norra Vrams kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2015-11-30

Norra Vrams kyrka

Bjuvs församling, Luggude kontrakt, Lunds stift, Norra Vrams socken, Fastighet Norra Vram 36:78, Bjuvs kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Norra Vram ligger i ett öppet betes- och odlingslandskap som i nordost övergår i Söderåsens skogklädda sluttning. Kyrkbyn består av en samlad bebyggelse kring en vägknut där vägarna från Vrams Gunnarstorp i norr, Stenestad i öster och byarna i söder och väster strålar samman. Norr om byn rinner ett biflöde till Vege Å som i sin tur har sin åfåra en kilometer söder om byn och utgör sockengräns. Fynd från arkeologiska undersökningar visar att byn varit bebodd sedan sen vikingatid/tidig medeltid men även äldre boplatzlämningar har påträffats i byns närhet. Kyrkan och kyrkogården har en central placering i byn på en liten höjd. På kyrkans norra sida ligger den före detta klockarbostaden. Väster om byvägen och gamla kyrkogården ligger nya kyrkogården där ett par gårdar låg tidigare. Prästgården från 1816 ligger något norr om byn längs vägen till godset Vrams Gunnarstorp. Godsets ägare har under långa perioder innehaft patronatsrätten över kyrkan. Under medeltiden ägdes godset av ärkebiskopen i Lund.

Kyrkobyggnad

Kyrkans äldsta delar bestod ursprungligen av ett långhus med kor och absid och uppfördes troligen kring 1100-talets slut. Ett sigill tillhörande kyrkan ska enligt äldre uppgifter ha föreställt jungfru Maria med Jesusbarnet och kyrkan kan därför ha varit helgad åt jungfru Maria. Tornet byggdes relativt snart efter långhus, kor och absid. Kanske planerades det samtidigt med de äldsta delarna men tillkom i en andra byggnadsetapp. Under senmedeltiden revs koret och absiden och långhuset förlängdes österut med samma längd som det ursprungliga långhuset. Koret inreddes i långhusets östra del. Vid långhusets norra och södra sidor byggdes vapenhus och öster om det norra vapenhuset byggdes en sakristia med gravvalv för prästerna. Öster om det södra vapenhuset byggdes ännu gravkor för Vrams Gunnarstorp år 1565. Det södra vapenhuset revs därefter år 1745 och ersattes med en korsarm. År 1807 skedde samma sak mot norr och 1817-1818 revs den gamla sakristian på långhusets norra sida och ny sakristia byggdes öster om koret. Ett par år senare revs även Gunnarstorps gravkor och kyrkan erhöll sin nuvarande planform.

Exteriör

Kyrkans äldsta murverk är relativt tunt omkring 90 cm brett och uppbyggt av kvaderhuggen sandsten utan markerade socklar eller listverk. Murverkets karaktär pekar på att kyrkan är uppförd tidigt, någon gång under 1100-talets andra hälft eller kanske ännu tidigare. Tornet kan betecknas som ett stort kvadratisk torn, dvs. det har kvadratisk grundplan med samma bredd

Kyrkan sedd från sydost. Intill korets södra sida ligger Thornhjelmiska gravvalvet

som långhuset. Tornets nedre del, upp till långhusets takfot är i likhet med de äldsta delarna av långhuset uppfört av kvaderhuggen sandsten. Detta bör ha varit tornets ursprungliga höjd som senare byggts på med ett gråstensmurverk under senmedeltiden. Ingång till tornet sker från dess norra sida via en sekundär trappinbyggnad av tegel som når upp till en ingång till andra våningen. Från tornvåningen finns en ursprunglig ingång till långhusvinden i öster. Långhusets västra gavel tycks vara bevarad ungefär i höjd med andra tornvåningen.

Kyrkans övriga sentida delar är uppbyggda av gråsten med inslag av en del återanvänd sandsten. Socklar saknas även på dessa delar liksom listverk med undantag för korsarmarna som har profilerade gesimser (listverk) och gördelgesimser på norra korsarmen och sakristian.

Fasaderna är putsade och vitmålade med undantag för sakristian och norra korsarmen där gråstensmurverket är synligt med grovt utstrukna och vitmålade fogar. Ovanför ingången till kyrkans norra korsarm finns en texttavla där korsarmens byggnadsår anges och på sakristian finns en texttavla som hänvisar till en bibeltext. På tornet finns rikligt av ankarslutar varav några är liljeformade. Ankarslutar sitter också på långhusets södra och norra fasader. I korets östra gavelsida syns en igenmurad öppning samt en rund blindering. Vid långhusets norra sida står tre äldre gravstenar uppställda. Två av dessa; Jens Billes gravsten och Sven Torells gravsten har tidigare legat inne i kyrkans gravvalv. Den tredje gravstenen är rest till minne av prosten Lars Andreas Palm och hans familj.

Ingångar till kyrkan finns i sakristian i öster samt korsarmarnas gavelsidor. Dörröppningarna är stickbågiga och dörrarna vitmålade och klädda med rombiskt lagd brädpanel. Korsarmens ytterdörrar är troligen ursprungliga med senare paneltäckning. Ingången till norra korsarmen

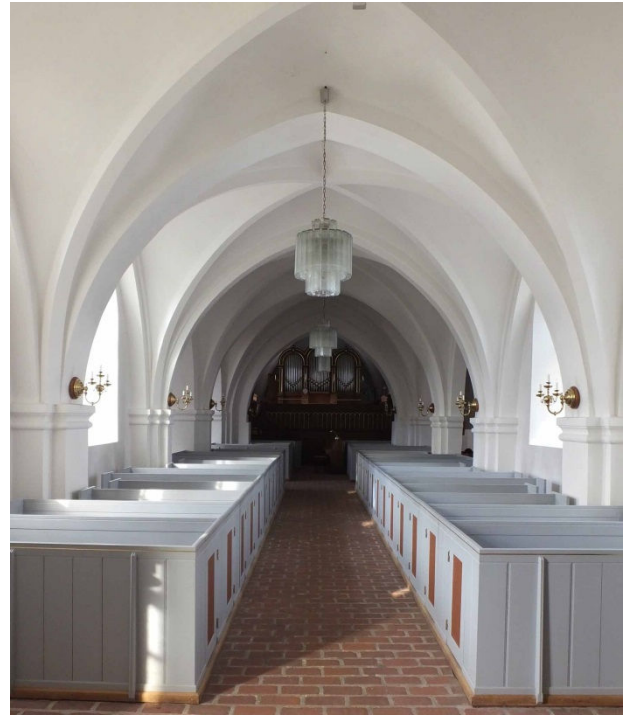
utgör kyrkans huvudingång. Denna har en klassicerande portalomfattning av pilastrar som bär upp ett profilerat listverk. Till tornets trappinbyggnad finns en låg stickbågig öppning med dörr av två sammanfogade kraftiga plankor, utvändigt svartmålade. På insidan sitter ett kraftigt äldre lås. I sakristians östra gavelspets finns en ingång till sakristians vind med en svartmålad bräddörr.

Kyrkans fönster utgörs av spröjsade och vitmålade träfönster från år 1977 i rundbågiga öppningar. Ett par lunettfönster finns i korsarmarnas gavelsidor och ett par rakslutna öppningar till sakristian. Fönstren sitter långt ut i öppningarna, nästintill i liv med fasaden. Tornet har två fönsteröppningar till bottenvåningen av samma slag som till långhuset. En äldre igensatt öppning finns också mot väster. Ljudöppningarna består av dubbla långsmala rundbågsöppningar med brunmålade brädluckor och över öppningarna finns en liten rund ljusöppning.

Taken utgörs av sadeltak avtäckta med kopparplåt i skivtäckning. Kyrkan fick koppertak redan i början av 1800-talet men efter ett antal omläggningar med bland annat järnplåt och skiffer blev kyrkan åter helt koppertäckt 1979. På torntaket finns en vindflöjel i form av en kyrktupp tillverkad 1745 av smeden Lars Persson Möllerström.

Interiör

Sedan den senaste större ombyggnaden år 1817 har kyrkorummet genomgått åtskilliga inre renoveringar och moderniseringar. Under 1800-talet fanns bänkinredning i långhus och korsarmar. Vapenhus var inrett under läktaren i norra korsarmen, en funktion som bibehållits sedan dess. En orgelläktare fanns i tornets bottenvåning redan 1764 men var då något smalare och utvidgades till nuvarande storlek 1893. Samtidigt ändrades de två trappuppgångarna till en. Predikstolen stod kring 1817 i korsmittens sydöstra hörn och koret bestod endast av den östra valvtravén. Under 1800-talet byttes stora delar av kyrkans renässans- och barockinredning ut. Under prostens Gustav Henrik Mellins försorg tillkom under 1850-talet en ny altarrundel samt altaruppställning i nygotisk stil. Dopfunten från 1600-talet ersattes av en ny dopfont av trä under 1880-talet. Den gamla dopfunten är numera återförd till kyrkorummet. Vid en inre renovering 1902 förlängdes koret mot väster till nuvarande storlek. Predikstolen flyttades till korsmitten och ny öppen bänkinredning och nya nummertavlor tillkom. De nya bänkarna var av typen dubbelbänkar så att man kunde sitta vänd mot både predikstolen och koret. Centralvärme installerades i kyrkan 1922 och pannrum inreddes under sakristian. År 1949 gjordes en golvomläggning och bänkarna ändrades till enkelbänkar igen. Predikstolen flyttades till långhusets östra gräns, bänkinredningen togs bort från korsarmarna och den södra korsarmen inreddes till dopkapell. Arkitekt vid detta tillfälle var Eiler Graebe. Den senaste renoveringen genomfördes 1994 av Forsberg och Wikerstål arkitekter AB efter att angrepp av hussvamp och mögel påträffats. Bänkinredningen revs och golvet lades om med rött tegel och skurgolv i bänkkvarteren samt nya bänkar tillverkades. I korsarmarna revs läktarna och en ny

Bilden till vänster visar kyrkans kor och bilden till höger en vy från koret mot orgelläktaren.

inbyggnad för wc och förråd gjordes i norra korsarmen medan södra korsarmen inreddes till kapell.

Kyrkans interiör präglas till stora delar av 1994 års renovering. Kyrkorummet är öppet till alla utrymmen med undantag för sakristian och inbyggnaden i norra korsarmen. Tornets övre våningar är endast tillgängliga via trappinbyggnaden på tornets norra sida. Väggar, valv och fönsterbågar är vitmålade. Inga kalkmålningar är synliga inne i kyrkan men har funnits i de medeltida valven och finns troligen bevarade under sentida färglager. En välbevarad senmedeltida kalkmålning tillskriven Everlövmästaren med motiv av de sju dödssynderna knackades ned i samband med en renovering 1902. Målningen satt troligen i långhusets äldsta del i mittvalvets norra valvkappa. Romanska målningsfragment har också dokumenterats på återanvända murstenar och kan studeras ovan korvalvet. Rester av äldre puts finns fragmentariskt bevarat på långhusets äldsta murar ovan valven.

Läktarinbyggnaden i norra korsarmen är sedan 1994 reducerad till en mindre inbyggnad med toalett och förvaringsutrymmen på båda sidorna. Korsarmen har funktion som kyrkans vapenhus. Skiljeväggen till norra utrymmena är gråmålad och ett par pelare av gjutjärn bär upp en läktarbarriär med spetsbågsfris. Läktarbarriären är bara en kuliss då övervåningen inte används som läktare och saknar uppgång. Södra korsarmen är inredd som sidokapell med ett altare. Här står också några bänkar från 1902 års bänkinredning uppställda. På väggarna i båda korsarmarna finns några gravhällar uppsatta och i norra korsarmen hänger Karl den XI:s vapen

Bilderna visar till vänster vapenhuset i norra korsarmen och till höger södra korsarmen som är inrett till sidokapell.

i snidat trä. Innertak till korsarmarna utgörs av ett flackt putsat och vitmålat tunnvalv, troligtvis av reveterade brädor.

Tornets bottenvåning upptas av orgelläktaren som mer har formen av ett podium än en läktare. Läktaren av brunådrat trä är nedtill brädinklädd och läktarbarriären är försedd med en förgylld rundbågsfris. En trappa leder upp till läktaren längs södra änden. Tornets bottenvåning täcks av ett tegelvalv som utgår från yttermuren utan pilastrar, konsoler, eller valvbågar. Ribborna har fyrkantig genomskärning och avslutas med en rundel i valvkrysset.

Långhuset är inrett med bänkar vid sidorna och mittgång. Långhuset och koret täcks av ribbvalv varav långhuset upptar de fyra västra valvtravéerna. Efter utvidgningen av koret mot väster gränsen mellan kor och långhus ungefär från mitten av fjärde valvkappan. Valven utgår från pilastrar med profilerade kragband, spetsbågiga sköld- och gördelbågar och ribbor med kvadratisk tvärsnitt. I de tre västra valvkapporna är sköld- och gördelbågarna försedda med följskift. Valven har daterats grovt till 1400-talet slut och de västra valvkapporna eventuellt något äldre.

Korgolvet ligger ett par steg högre än långhuset och golvet är lagt med kalksten. I koret står predikstol, dopfont, altarpuppställning med korskrank och altarring. Altarskranket har ursprungligen varit försett med draperier mot sakristian men är numera helt öppet utan förhängen. En dörr bakom altarpuppsetsen leder in till sakristian. Golvet i den norra delen av

sakristian är förhöjt på grund av pannrummet som är beläget under denna del. Pannrummet är inte i bruk längre och nås genom en lucka i den norra delen av sakristians golv.

Tornets övre våningar samt vindarna över kyrkorummet nås via tornets trappinbyggnad. Trappan utgörs av en tegelmurad spindeltrappa. Öppningen till tornet och vinden från andra tornvåningen har tegelmurade omfattningar som troligen är ursprungliga. Andra tornvåningen begränsas av klockvåningens bjälklag och tornvalvet. Den tredje våningen utgör klockvåning och upptas av klockbocken med de två kyrkklockorna. Tornets taklag är av ek liksom klockstolen från 1753 och bjälklag mellan andra och tredje våningen. I klockstolen finns inslag av ekvirke som troligtvis är äldre än 1700-talet. Takstolar över kyrkans övriga delar är huvudsakligen av furu med återanvänt äldre virke av ek. Över långhusets östra del finns en senmedeltida långstol av ek med bladade och laxhakade sammanfogningar. Stickbjälkarna är lagda på åsförsedda remstycken.

Inredning och inventarier

Altaret är från sen medeltid, troligtvis murat av tegel samt putsat och vitmålat med en gråmålad sockel. Altarskivan är av mörkgrå kalksten med konsekrationsskors i hörnen och en fördjupning i mitten eventuellt efter en medeltida relikgömma. Altaret är tillbyggt med en senare träram.

Altaruppsatsen komponerades av prosten Gustaf Henrik Mellin 1854 med sidopartier i nygotisk stil från 1858. Altartavlan målades 1852 av Carl Teodor Staaf och föreställer Kristus bedjande i örtagården och omfattas av en rundbågigt formad ram. Uppsatsen är målad i brun träådring med förgyllda detaljer. En äldre altaruppsats från 1590-talet finns delvis bevarad och står uppställd bakom nuvarande altaret. Den äldre altaruppsatsen hade formen av ett baldakinaltare och bestod ursprungligen av dubblerade kolonner bar upp en baldakin. Krönet till detta består av Karl XI:s namnchiffer är uppsatt i norra korsarmen.

Altarringen är från 1854 och formad av en halv rundel. Denna är tillverkad av brunådrat trä med svarvade balusterdockor och sammetsklätt knä och handfall. Den äldre altarringen som togs bort på 1800-talet kan ha haft ett liknande utseende som altarringen i Kågeröds kyrka.

Dopfunten från tidigt 1600-tal är sexkantig och utförd av ek med profilerat listverk och sidor dekorerade med stiliserad ornamentik inom rundbågig inramning.

Predikstolen från 1640-talet är av snidad ek och har sexsidig planform. Predikstolen står på en låg bas och korgens sidor upptas av evangelisterna innefattade i rundbågsöppningar. En trappa med täckta sidor leder upp till predikstolen från öster. Predikstolen har tidigare varit målad men är sedan renovering 1902 trären. En baldakin till predikstolen har tidigare funnits.

Den slutna *bänkinredningen* av trä utfördes 1994. Den består av bänkar och rakt avslutade bänkgavlar målade i grått med röda spegelfyllningar.

Orgelverket är från 1964, byggt av Mårtenssons orgelfabrik i Lund med 12 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Den nuvarande fasaden och gavlarna är från en orgel tillverkad av Knud Olsen, Köpenhamn 1875. Fasaden av brunådrat trä med förgyllda detaljer är uppbyggd av tre rundbågar på pilastrar med synliga pipor. 31 av ursprungspiporna med kärnor finns ännu kvar. Flertalet av dessa var ursprungligen ljudande.

Kyrkklockor: Kyrkan har två klockor, en lillklocka och en storklocka som båda blev omgjutna år 1753 av Andreas Wetterholst i Malmö. Storklockan blev sedan åter omgjuten av klockgjutaren Jone Magni Fries i Jönköping 1795. Enligt äldre uppgifter var storklockan ursprungligen gjuten 1489 och enligt inskrift helgad åt Sankta Maria.

Övrigt

Kormatta och altarmatta i röllakan i brunt och pastellfärger vävd av Hillevi Nilsson-Kjellhard. *Ljuskrona* i glas från 1840-talet. *Dopfat* från 1641 i mässing med motiv av Kristi Dop. Ett mindre *dopfat* i mässing tros vara från 1400-talet tillverkat i Tyskland. I botten finns en graverad framställning av Kristi Dop. *Ett epitafium och sex gravstenar* som legat i något av de tillbyggda gravkoren eller i kyrkans golv finns uppsatta i korsarmarna. En *kyrktagningspall* finns bevarad i kyrkan.

Kyrkan har tidigare haft ett *tornur*. Det äldsta uret finns omskrivet redan 1675. Detta blev utbytt 1804 mot ett nytt urverk och nya urtavla på tornets västra sida. Tornuret såldes 1885 och urtavlan är också borttagen från fasaden.

Kyrkogård

Kyrkogårdens äldsta del omger kyrkan och begränsas av en kraftig gråstensmur lagd i bruk. Muren finns omnämnd från 1600-talet och framåt. Under 1700-talet skedde flera reparationer och enligt gamla berättelser ska ryska straffångar ha arbetat med muren. Intill kyrkans södra sida, under marknivå, finns det Tornerhjemska gravkoret, byggt i mitten av 1800-talet av överstallmästaren Gustav Tornerhjelm och utvidgat mot öster 1916. Kyrkogårdens gravplatser var i äldre tider fördelade på socknens gårdar. Det nordöstra hörnet som var lägst beläget och vattensjukt var fattigjorden där de fattiga begravdes. Det sydöstra hörnet kallades sälspillingakroken där man begravde självmordsoffer. Begravningar har också påträffats utanför västra delen av kyrkogårdsmurens norra sida. Efter 1845 började man begrava liken i varv. Kyrkogården har sedan 1868 utvidgats väster om byvägen i flera etapper 1906, 1919 och 1940. Stenmuren utmed nya kyrkogårdens östra sida mot landsvägen uppfördes 1919. Öster om klockaregården ligger sedan 1987 en minneslund med utsikt över öppen ängsmark i öster. Under 1970 anlades en urngravlund på nya kyrkogården.

Ingångar till den gamla kyrkogården finns från väster, norr, nordöst och i öster. Den östra ingången är huvudingång med tre öppningar och ingångsgrindar av järn mellan kraftiga murade grindpelare. Innanför kyrkogårdsmuren finns en trädkrans av lind. Den gamla kyrkogården har

traditionellt ordnade buxbomsomgärdade grusgravplatser. Gångarna är grusade. Flertalet av gravstenarna är låga gravstenar från 1900-talet och många äldre gravstenar har sannolikt tagits bort. En del äldre gravvårdar finns framför allt i västra delen. Växtligheten är lågt växande eller tuktad. Nya kyrkogården har en mer strikt, arkitektonisk planläggning kring gravkapellet. En allé av pelaravenbok leder fram till gravkapellet och gravkvarteren ramas in av klippta bokhäckar. Kyrkogårdens östra sida kantas också av pelaravenbok. Den äldre norra delen har buxbomskantade gravplatser och gravvårdar av varierande ålder och storlek. Stora delar är grästäckta där gravplatser har återlämnats.

Byggnader på kyrkogården

Fram till 1800-talets slut låg ett fattighus eller "hospitalet" i sydvästra hörnet av kyrkogården på samma plats som en tidigare tiondelada. Ett ekonomihus med förvaring av likvagn och redskap mm byggdes på nya kyrkogårdsdelen 1905. Under 1970-talet byggdes detta om för personalutrymmen och besökstoletter. Byggnaden utgörs av en rödmålad panelklädd länga med vitmålade snickerier och rött tegeltak. Ett begravningskapell med putsade och kalkvittade fasader och trappstegsgavlar uppfördes 1922 på den nya kyrkogården. Kapellet är utfört med spetsbågiga fönsteröppningar låga murade strävpelare, blinderingar i gavelsidorna och i öster finns en liten absidavslutning. Kapellets tak är täckt med tegel medan absiden har ett rödmålat plåttak.

Karaktärisering

Kyrkan, kyrkogården och den gamla prästgården är värdefulla inslag i bymiljön där det har utgjort dess naturliga centrum. Norra Vram är utpekad som särskilt värdefull kulturmiljö enligt Länsstyrelsen i Skånes kulturmiljöprogram. I motiv för bevarande lyfts kopplingen mellan godsmiljö och kyrkbyn fram som viktig för området samt kyrkbyns bebyggelse med kyrka, skola, prästgård, klockarebostad.

Norra Vrams kyrka är en påfallande stor sockenkyrka som speglas av den rika bygden och dess näringsinkomster. De större gårdarna Billesholm och Vrams Gunnarstorp har präglat bygden liksom kyrkan genom inredning och tillbyggnader. Kyrkan påminner i flera avseenden om Kågeröds kyrka. Båda har västtorn, senmedeltida östförlängningar och tillbyggnader med vapenhus och gravkor. Tvärskepp tillkommer på 1700-talet. Även inredning har vissa likheter. Detta har troligtvis sin förklaring i liknande förhållande ekonomiskt, organisatoriskt men kan också förklaras lokala influenser och samverkan. Tillbyggnaden med korsarmar är ett resultat av 1700-1800-talets stora befolkningsexpansion. Storgodsägarnas inflytande påverkar kyrkan ända in på 1900-talet då det halv nedgrävda gravkoret byggdes om vid kyrkans södra sida. Gravkoret har ännu en mycket påtaglig inverkan på kyrkomiljön.

Mats Anglert gör en jämförelse mellan kyrkorna i Kropp, Bjuv, Kvistofta och Norra Vram som samtliga är uppförda av sandsten och med smala murar. Kyrkans torn är ett mycket betydelsefullt exempel på ett tidigt västtorn byggt i sandstenskvader och bör ses i ett

sammanhang med andra tidigmedeltida västtorn i området som Väsby, Frillestad, Kropp, Kvisttofta och Fleninge. Tornet har sannolikt haft en viktig funktion och symbolisk betydelse initialt och bör tolkas som en manifestation av makt och ekonomiskt överskott. Denna kan ha varit knuten till den kyrkliga makten ursprungligen då det finns uppgifter om att ärkebiskopen ägde Vrams Gunnartorp vid denna tid. Under senare delen av medeltiden ändras möjligen tornets funktion till det ett traditionellt klocktorn, valv och torntrappa tillkommer. Tornet har även senare varit en statussymbol för byden och har en viktig symbolisk betydelse vilket tornuret och kyrktuppen är exempel på. Tyvärr finns tornuret inte kvar längre. Kimmingsringning är en traditionen knuten till klockorna som ännu lever kvar i socken.

Kyrkans interiör är en blandning av inventarier från olika tidsepoker. 1800-talets omfattande bänkkvarter har reducerats och korsarmarna har istället återgått till en form av förstora sidokapell/vapenhus. Dessa är resultatet av renoveringar under 1900-talets slut vilka genomförts som en nedtonad tolkning av kyrkans 1800-talskaraktär. Exempel på detta är bänkinredningen som i sin avskalade form, ljusa och diskreta färgskala både är traditionell men utan att göra anspråk på pastisch. Den låga orgelläktaren/podiet som upptar hela tornets bottenvåning är särskilt intressant och en ovanlig lösning till orgelns placering. Orgelläktaren fanns på samma plats redan på 1700-talet och sålunda har placeringen en gammal tradition. Altaret har troligtvis samma placering som det hade sedan det nya koret tillkom under sen medeltid. Predikstolen och den äldre altaruppsatsen och dopfunten från 1600-talet är andra inslag från ungefär samma period liksom epitafier och gravstenar vilka bildar en fin helhet. Korets altaruppställning med korskrank i nygotisk stil var en vanligt inslag under 1800-talet men få har bevarats. Denna är därför ett värdefullt inslag i kyrkans 1800-talsinredning.

Rekommendationer

- Murverket till kyrkans äldsta delar och återanvänd sandsten från detta murverk bör bevaras då detta är ett viktigt byggnadshistoriskt dokument. Samma sak gäller äldre putsskikt, fogar och murbruk vilka utgör delar av kyrkans byggnadshistoria.
- Kyrkans tornutrymmen är välbevarade medeltida rum och alla sentida tillägg bör göras med stor varsamhet med hänsyn till den unika miljön.
- Särskild varsamhet bör iaktas gällande kyrkans valv och invändiga väggytor där kalkmålningar kan finnas bevarade.
- Särskild aktsamhet bör visas orgelläktaren och koret med altaruppställningen vilka är kyrkorummets mest orörda delar. Långhusets öst-västliga huvudaxel bör också bevaras genom bänkuppställningen.
- De många inventarierna bör fortsatt få bevaras synligt inne i kyrkan då dessa berättar om kyrkans äldre inredning och innehar viktiga kulturhistoriska värden.

- Den gamla kyrkogårdens mur, ingångar, grindar och planläggning har lång historia och bör bevaras liksom kyrkogårdens anläggningar. Återlämnade gravstenar bör få stå kvar på gravplatserna för att inte kyrkogårdens karaktär ska gå förlorad.

Skydd

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrklig kulturmiljö enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan och kyrkogården ligger inom registrerad fornlämning 37:1, Norra Vrams socken. Fornlämningen avser Norra Vrams bytomt och skyddas som fornlämning enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor

ItArk arkitektkontor AB, *Vård- och underhållsplan för Norra Vrams kyrka*, 2009.

Dahlberg, Markus (red.), *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Markus Dahlberg (red.), *Skåne, Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, 2012. Projektrapport under utgivning,

T. Johansson 1988; Sten L. Carlsson 1973; *SAOK:s inventering* 1953.

Anglert, Mats, *Kyrkor och herravälde, från kristnade till sockenbildning i Skåne*, 1995.

Ulfsparre, Anna Christina (red.) m.fl. *Landsbygden, Helsingborgs historia Del VIII:1*, 2010.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2014-03-02

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Författare, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Linn Ljunggren, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2015-11-30

